

Středověké nástěnné malby v kostele sv. Jana Křtitele v Pomezí pod Landštejnem

Petr PAVELEC

ANOTACE: Článek shrnuje současný stav poznání středověkých nástěnných maleb v presbytáři kostela sv. Jana Křtitele v Pomezí pod Landštejnem. Malby byly odkryty a restaurovány v letech 1990–2008 a pocházejí pravděpodobně ze tří období. Mimořádně hodnotná je nejstarší malířská vrstva, datovaná na základě formální analýzy a komparace do doby kolem roku 1200 nebo do druhé čtvrtiny 13. století. Představuje biblické náměty s akcentací výjevů ze života sv. Jana Křtitele a dominantní výjev *Maestas Domini* v konše apsidy presbytáře.¹

Kostel sv. Jana Křtitele v Pomezí pod Landštejnem byl podle aktuálních stavebněhistorických průzkumů a interpretace zachovaných písemných pramenů vybudován pravděpodobně v období mezi roky 1188 a 1232.² V původní podobě se jednalo o stavbu s výrazněji prodlouženou lodí, ukončenou na východní straně kvadratickým kněžištěm a navazující apsidou. Dodatečně byla k západní stěně lodi přistavěna zděná tribuna a pravděpodobně na počátku 14. století bylo do jižní stěny kněžiště vloženo kružbové okno s lomeným obloukem. Současně byl v severní stěně kněžiště zřízen portál do nově přistavěné sakristie. Patrně ve stejné době došlo k výstavbě západní věže. Po husitských válkách byla zvýšena podlaha kněžiště, změněna oltářní menza a prostor kostela výrazně zkrácen zazděním vítězného oblouku. V nově postavené zdi byl upraven portál. Nejpozději v průběhu 17. až 18. století bylo do někdejší západní části lodě vestavěno obytné stavení a prostor mezi kaplí v místě někdejšího presbytáře a profánním stavením postupně chátral, jak dokládají zachované fotografie z konce 19. století.³ V roce 2002 získal kostel i s přílehlými pozemky nový majitel, který posléze nechal zpracovat projekt jeho rekonstrukce do podoby na počátku 14. století.⁴ Projekt byl schválen v roce 2004, k jeho realizaci ale vlastník dosud (2016) nepřistoupil.⁵

Na nástěnné malby v kostele sv. Jana Křtitele upozornil poprvé Josef Novák v roce 1901. V soupisu památek⁶ zaznamenal, že kromě velikosti vynikal „kostel malbami nástěnnými z doby románské, z nichž jen velmi nepatrné zbytky možno užití nad bývalým hlavním vchodem do lodí na jižní straně stavení hospodářského. V rámci červených čtyřlupených růžic rozeznati lze dolní část Ukřižovaného a postavy Panny Marie a sv. Maří Majdaleny. Kontury a záhyby rouch jsou červené“. K popsáním malbám se do současné doby nepodařilo nalézt fotodokumentaci a při stavebních úpravách během 20. století patrně bez dokumentace zanikly. Na přelomu 80. a 90. let proběhl

1

■ Poznámky

1 Tento článek je přepracovanou verzí kapitoly disertační práce z roku 2013 na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci: Petr Pavelec, *Středověké nástěnné malby v jižních Čechách – sumarizace výzkumu nově odkrytých a restaurovaných maleb v období mezi roky 1993–2012* (disertační práce), Katedra dějin umění FF UPOL, 2013, s. 196–210.

2 K stavební historii kostela viz: Jiří Kuthan, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice 1977, s. 229; Pavel Břicháček – Jan Muk, *Kostel sv. Jana Křtitele na Pomezí – výsledky stavebněhistorického a archeologického průzkumu*, *Průzkumy památek* III, s. 55–64; Vladislav Razím, *K počátkům hradu Landštejna*, *Průzkumy památek* XVIII, 2011, s. 31–70; Thomas Kühtreiber, *Der Gründungsbau der Burg Landštejn*, *Průzkumy památek* XVIII, 2011, s. 71–84; Luděk Jirásko, *Landštejn – Pomezí na prahu vrcholného středověku*. K počátkům hradu Landštejna na základě nejnovějších poznatků historického, archeologického a stavebněhistorického výzkumu, *Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecká a Třeboňská* XXIII, 2011, s. 5–25.

3 Josef Novák, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém, politický okres jindřichohradecký*, Praha 1901, s. 333.

Obr. 1. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, celkový pohled. Foto: Petr Pavelec, 2016.

4 Studii rekonstrukce zpracoval ateliér MURUS (Ing. Jan Vinař, Ing. arch. Ondřej Vinař) v červenci 2003. Studie je uložena ve spisovém archivu Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích (dále NPÚ, ÚOP ČB) – složka Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele.

5 Z hlediska památkové péče se jedná o velmi diskutabilní téma, které by vydalo na samostatný článek. Autor tohoto textu se do něj ale záměrně nepouštěl, protože věc zůstává neukončená. Závazné stanovisko Městského úřadu Jindřichův Hradec k záměru bylo vydáno v roce 2003 a závazné stanovisko k rekonstrukci a dostavbě kostela vydáno stejným úřadem v roce 2004, v obou případech na základě předchozího pozitivního vyjádření NPÚ (dokumenty uloženy ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP ČB). Majitel ale rekonstrukci odkládá a je možné iniciovat revizi dotčeného rozhodnutí. Dojde-li v následujících letech k dokončení odkrytí maleb a k rekonstrukci kostela, nebo k revizi tohoto záměru, bude žádoucí se ke kauze Pomezí znovu vrátit pokračováním předkládaného textu.

6 Novák (pozn. 3), s. 333.

2

3

v interiéru někdejšího presbytáře restaurátorský průzkum, který odhalil větší rozsah zachování středověkých nástěnných maleb. Průzkum prováděli restaurátoři Jaroslav Alt a Vlastimil Berger⁷ a jeho výsledky publikovala ve stručnosti Zuzana Všecková.⁸ V této době byl kostel sv. Jana Křtitele dlouhodobě ve velmi špatném technickém stavu. Po částečných stavebních úpravách v následujících letech zahájil v roce 1994 v kapli odkrývání a restaurování nástěnných maleb na severní stěně presbytáře Michal Tomek, který v pracích pokračoval až do roku 2000.⁹ Po změně vlastníka objektu pokračovali v letech 2002–2003 v odkrývání nástěnných maleb v apsidě restaurátoři pod vedením V. a T. Bergerových.¹⁰ Práce byly v průběhu započatého odkrývání přerušeny a posléze pokračovaly v odkrývání na klenbě i stěnách

presbytáře jiné týmy restaurátorů v letech 2004–2008.¹¹ Poté byly restaurátorské práce ukončeny, přičemž bylo odkryto a restaurováno přibližně 80 % předpokládaného rozsahu zachovaných středověkých maleb.

Středověké malby v kostele sv. Jana Křtitele se zachovaly minimálně ve třech časových vrstvách. Pozůstatkem pravděpodobně nejmladší z nich jsou malované konsekrační kříže. Jeden se nachází na severní stěně apsidy, přibližně ve výšce 1,7 m nad úrovní podlahy. Fragments stejně koncipovaných křížů se nacházejí pod východním oknem apsidy, na jižní stěně kněžiště a na jižní stěně lodi, tj. v současné době v exteriéru. Kříže mají liliovitě ukončená ramena v červeno-tyrkysové barevnosti a jsou vepsané do kruhů okrové barvy s výraznou černou obrysou linkou. Podle

Obr. 2. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, severní stěna presbytáře, odshora: Stvoření člověka a Vyhánění z ráje (?), Zvěstování Panně Marii, Navštívení Panny Marie, medailonový pás s monstry, sv. Erasmus. Foto: Petr Pavelec, 2015.

Obr. 3. Pomezí, Kostel sv. Jana Křtitele, detail medailonového pásu s monstry, kolem roku 1200, nebo druhá čtvrtina 13. století, a obraz sv. Erasma, kolem roku 1300. Foto: Petr Pavelec, 2015.

stratigrafické situace, barevnosti a tvarosloví je lze datovat přibližně do 15. století. Ze stejné doby by podle stratigrafické situace mohly pocházet i fragmenty kvádrování a motiv stylizovaného střípce (?) v soklových partiích východní stěny apsidy, provedené silnou černou a červenou linkou.

Ze starší malířské vrstvy pochází polychromie ostění portálu do sakristie a vpravo od něj situovaná postava sv. Erasma, zachovaná pouze od prsou výše. Světec je zobrazen přísně frontálně, se svatozářím a s pozdvíženými a rozvřenými dlaněmi. K jeho prstům, respektive pod nehty mu směřují šídla, připomínající způsob mučení. Je oděný do kazule, na hlavě má biskupskou mitru, vlasy jsou zvlněné a lemují obličej s ostrými rysy a mandlovými očima. Světec je označen nápisem v gotické minuskule, jeho postava je provedena pouze lineárně, jemnou štetcovou kresbou v červenohnědé barevnosti.

Z formálního hlediska se jedná o projev tzv. lineárního gotického slohu s řadou analogií v dochovaném fondu gotické nástěnné malby v Čechách, na Moravě i ve střední Evropě. Za

■ Poznámky

7 Jaroslav Alt – Vlastimil Berger, *Restaurátorská zpráva – průzkum nástěnných maleb v interiéru románsko-gotického kostela sv. Jana Křtitele v Pomezí pod Landštejnem*, 1990, strojopis v archivu NPÚ, ÚOP ČB (bez fotodokumentace), arch. č. 923.

8 Zuzana Všecková, *Bemerkungen zu den Wandmalereien in Südböhmen*, *Umění* XLI, 1993, s. 181.

9 Michal Tomek, *Restaurátorská zpráva*, 1994–2000 (kopie), archiv NPÚ, ÚOP ČB, arch. č. 4791.

10 Tomáš Berger – Vlastimil Berger, *Restaurátorská zpráva*, 2003, archiv NPÚ, ÚOP ČB, arch. č. 4790.

11 Jakub Hamsík – Jáchym Krejča, *Restaurátorská zpráva*, 2004. Tato zpráva není v archivu NPÚ k dispozici, cituje ji ale zpráva z následující etapy restaurování: Luboš Machačko – Jan Vojtěchovský, *Restaurátorská zpráva*, 2005, archiv NPÚ, ÚOP ČB, arch. č. 4793; Miroslav Bodanský – Magda Bodanská, *Restaurátorská dokumentace, Odkrytí a restaurování středověkých nástěnných maleb v klenbě presbytáře kaple sv. Jana Křtitele*, 2007, archiv NPÚ, ÚOP ČB, arch. č. 3542; Idem, *Restaurátorská dokumentace, Odkrytí a restaurování středověkých nástěnných maleb v horní části stěn presbytáře a na vnitřní straně oblouků kaple sv. Jana Křtitele*, 2008, archiv ÚOP, NPÚ ČB, arch. č. 4792.

velmi blízkou slohovou analogií lze považovat například zobrazení biskupa Tobíaše v kostele sv. Bartoloměje v Praze-Kyjích (kolem roku 1290)¹² nebo obraz sv. Onufria z kostela sv. Vavřince v Brandýse nad Labem (kolem roku 1320)¹³ a především vyobrazení biskupa v ambitu johanitské komendy ve Strakoniciích (před rokem 1300).¹⁴ Z blízkých dolnorakouských a hornorakouských lokalit se nabízí srovnání například s malbami andělů a apoštolů ve farním kostele sv. Mikuláše v obci Altlichtenwarth (kolem roku 1310) nebo s postavami v kapli Gottweigerského dvora ve Steinu (1305–1310), případně s malbami v zámecké kapli ve Steyreggu (po roce 1310).¹⁵ Na základě těchto a dalších analogií lze malbu sv. Erasma datovat do počátku 14. století. Lze se domnívat, že malba vznikla v těsné návaznosti na stavební úpravy kostela, které jsou podle dosavadních poznatků datovány do doby kolem roku 1300 nebo do počátku 14. století.¹⁶

V relativně velkém rozsahu se zachovala nejstarší malířská vrstva. Pokrývá stěny a klenbu kvadratického kněžiště i apsidy s konchou.

Severní strana někdejšího presbytáře je rozdělena do čtyř horizontálních polí, vzájemně oddělených ornamentálními a iluzivně architektonickými pásy. Horní pás tvoří opakující se motiv stylizované palmy a průběžný obloučkový lem. V poli nad ním, respektive v čele klenební lunety, se žádné nástěnné malby nezachovaly. Střední ornamentální pás vyplňuje motiv perspektivně koncipovaného ortogonálního meandru. Nad ním je situováno románské okno, lemované dvojíto pásovou paspartou. Jeho hlubokou kónickou špaletu pokrývá celoplošně geometrický desén. Vlevo od okna je malířská výzdoba zatím pouze zčásti odkrytá. Zřetelná je zde hlava s nimbem, původně křížovým, jak naznačují fragmenty levého ramene kříže, a dále část postavy s pozdvíženou pravou rukou ukazující k další figuře. Její hlava je zachována v téměř již nezřetelné kresbě, lze ji ale bezpečně identifikovat podle nápisu EVA, provedeného majuskulním písmem. Dále vlevo lze identifikovat hlavu se svatozáří a směrem výš fragment svatozáře, nebo spíše nejasného kruhového pole členěného uvnitř obloučky. Pravděpodobně se v tomto obrazovém poli nacházely jedna nebo dvě scény stvoření člověka. Nasvědčuje tomu zejména postava s křížovým nimbem, představující patrně Stvořitele, jak gestikuluje směrem k Evě.

Obrazové pole vpravo od okna je v celku odkryté a restaurované. Interpretace maleb je zde ale v důsledku fragmentárního stavu komplikovaná. Ve střední části pole je situována postava, z níž je zřetelná pouze hlava se svatozáří a draperie v partiích trupu a nohou. Vlevo od této postavy je hlava další figury, pravděpodobně mužské bez svatozáře, a ještě dále

vlevo další, téměř již nezřetelná hlava ženy. Směrem vpravo od postavy se svatozáří lze identifikovat objekt, který by mohl být interpretován jako stylizovaný strom. Přesněji lze zachované fragmenty určit podle málo zřetelných nápisů v majuskulním písmu nad postavami. Zleva lze číst: EVA . ADAM . I + EXP [.....]. Pravděpodobně zde byla zobrazena další scéna s postavami Adama a Evy a jejich komunikace s Bohem. Podle nápisu se mohlo jednat o scénu Vyhánění (expulsio) z ráje.

Fragmentární jsou i malby v obrazovém pásu pod úrovní okna. Od přízemních partií ho odděluje dekorativní lem. Jeho plochu vyplňuje průběžný motiv proplétané pásy, vytvářející sérii kruhových medailonů s obrazy monster. Dobře zřetelná je figura s lidskou hlavou a rybím ocásem, vedle kentaur, dále vpravo patrně muž s obří nohou a vedle něj blíže neurčené zvířecí monstrum.

Obrazová pole nad pásem s monstry jsou vymezena věžovitými architekturami románského tvarosloví, vzájemně propojenými iluzivními arkádami. Pod nimi se odehrávají jednotlivé scény. Část obrazové plochy vlevo od okna dosud nebyla v celku odkryta a restaurována a podle částečně odkrytých partií se nachází ve velmi torzálním stavu. Zřetelný je pouze fragment malby vlevo od rohu okenní špalety, kde lze pozorovat malbu iluzivní architektury a patrně dvě hlavy s typickými pokrývkami hlav – židovskými klobouky. Z navazujícího obrazového pole pod okenní špaletou se zachovaly pouze fragmenty architektonického členění a vpravo od okna je situován výjev Zvěstování Panně Marii. Zřetelná je horní část trupu, hlava a křídla archanděla Gabriela, částečně také obvyklé žezlo v jeho ruce. Panna Marie sedí na architektonicky utvářeném trůnu. Rozpoznat lze jeho spodní část a vrchol baldachýnu v podobě sedlové stříšky. Postava Panny Marie je již téměř nezřetelná. Viditelná je svatozář a geometrický desén spodní části jejího svrchního šatu. Částečně čitelné jsou také nápisy – tituli –, zprostředkující událost Zvěstování. Blíže anděla lze číst titulul AVE MARIA GRACIA PLENA. V opačném směru je zaznamenána Mariina odpověď: ECCE ANCILLA DOMINI, na což dále v horizontální poloze navazuje fragmentární text, pravděpodobně pokračování sentence: fiat mihi secundum verbum tuum (staň se mi podle tvého slova), jak lze soudit podle čitelné zkratky S.V.T. Směrem výš je pak ještě v úrovni hlavy Panny Marie ve vertikální poloze fragment dalšího nápisu ANCILA a nad stříškou trůnu lze identifikovat jméno MARIA.

Směrem vpravo je do iluzivní arkády umístěna scéna Navštívení Panny Marie. I při fragmentárním stavu je zřejmé, že postavy spočívají v obvyklém těsném objetí a jejich svatozáře se vzájemně prolínají. Pannu Marii lze identifi-

4

Obr. 4. Pomezí, interiér presbytáře kostela sv. Jana Křtitele s nástěnnými malbami. Foto: Petr Pavelec, 2015.

kovat vlevo podle desénu oděvu stejného jako na předchozím výjevu Zvěstování a také podle nápisu SANCTA MARIA. Druhou postavu identifikuje titulul ELISABETH v červeném pásu nad její hlavou. Sv. Alžběta je zobrazena i v následujícím poli na čelní straně vítězného oblouku, tentokrát v méně obvyklé poloze jako trůnící světiče. I v tomto případě ji určuje titulul ELISABETH.

I při fragmentárním stavu maleb je zřejmé, že v této části malířské výzdoby se prezentují scény před narozením sv. Jana Křtitele tak, jak je líčí text Lukášova evangelia. Naznačují to zejména scény Zvěstování Panně Marii a Navštívení Panny Marie. Přitom se kombinují výjevy narativní a devocionální (trůnící Alžběta), jak je u středověkých maleb obvyklé. Příběh se rozvíjí zleva, kde jsou obrazy ještě zčásti zakryté mladšími vrstvami. Podle analogií lze ale oče-

■ Poznámky

12 Zuzana Vsetečková, *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*, Praha 2011, s. 22.

13 Ibidem, s. 23.

14 Jaroslav Pešina, *Gotická nástěnná malba v zemích Českých*, Praha 1958, s. 416, obr. př. č. 1.

15 Elga Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien in Wien und Niederösterreich*, Wien 1983, s. 48 a 293; Idem, *Gotische Monumentalmalerei in Oberösterreich*, in: Lot-har Schultes – Bernhard Prokisch (eds.), *Gotik Schätze Oberösterreich*, Linz 2002, s. 133.

16 Břicháček – Muk (pozn. 2).

5

6

Obr. 5. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, detail malby sv. Erasma, kolem roku 1300. Foto: Petr Pavelec, 2015.

Obr. 6. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, Narození a Pojmenování sv. Jana Křtitele, Rituální omývání sv. Jana Křtitele (?), kolem roku 1200, nebo druhá čtvrtina 13. století. Foto: Petr Pavelec, 2015.

kávat, že začíná obrazem Zvěstování Zachariášovi během jeho služby v chrámě, kdy ostatní členové židovské komunity setrvali mimo svatyni, jak jim přikazoval zákon. Tomu je nasvědčovaly i fragmenty židovských klobouků na obraze vlevo od severního okna.

Obrazový cyklus pokračuje v navazujících partiích stěny apsidy. I zde jsou malby zachovány ve fragmentárním stavu a pouze částečně identifikovatelné. První obrazové pole na severní stěně apsidy je zleva vymezeno rohem vítězného oblouku a zprava iluzivní věžovitou architekturou podobně jako u výjevů na severní stěně kněžiště. V dolní části je ohraničeno stejně jako na severní stěně pásem s monstry v medailonech a v horní části jednoduchým červenookrovým pruhem. V levé části, v těsné blízkosti nároží vítězného oblouku, lze rozpoznat hlavu a horní části trupu původně patrně sedící postavy. Směrem vpravo se zachoval fragment jakési diagonálně situované draperie a vpravo od ní se nachází fragment ženské postavy se skloněnou hlavou, patrně klečící nebo sedící. Zřetelná je pouze při pozorování zblízka nebo na detailních fotografiích.¹⁷ Dále vpravo, v poloze nad vrcholem druhotné osazeného gotického svatostánku, jsou situovány dvě torzálně zachované figury, stojící částečně v zákrytu. Jsou natočené směrem k ženě se skloněnou hlavou. Postava v zákrytu vztahuje pravou ruku ke skloněné ženě a prstem ukazuje na zalomenou nápisovou pásku s částečně čitelnými literami VOBI[...] v dolní, diagonálně situované části pásky. Také v horní části pásky jsou na UV fotografii¹⁸ viditelné litery, jejichž identifikace je ale nejistá. Směrem vpravo je zobrazena

další postava, rovněž ve fragmentárním stavu. Stojí vzpřímeně a při detailním pozorování nebo na UV fotografiích¹⁹ lze rozpoznat, že se jedná o muže s vousy, který drží v levé ruce destičku nebo nápisovou pásku a pravou rukou na ni brkem cosi zapisuje. Vpravo od něj se odehrává patrně související scéna. V jejím centru je situován mohutný objekt připomínající kamennou křtitelnicí. K ní přistupují zprava a zleva dvě osoby s pozdviženými rukama, jako by nad „křtitelnicí“ přidržovaly malé dítě. Jeho obrysy ale nejsou na fragmentárně zachované malbě zřetelné. Úplně vpravo pak stojí ještě další, blíže neurčená postava.

Ikonografická interpretace tohoto obrazového pole je nejistá. Vzhledem k některým detailům a možné návaznosti na předcházející výjevy se sv. Alžbětou by se mohlo jednat o téma Narození a Pojmenování sv. Jana Křtitele.²⁰ Základním literárním předobrazem by v takovém případě byl text Lukášova evangelia.²¹ Okrajově tyto události zmiňují také novozákonní apokryfy a poněkud detailněji líčí narození sv. Jana autor *Meditationes de vitae Christi* z doby kolem roku 1300, který kombinuje starší i dobové literární zdroje a mezi asistující osoby zařazuje i Pannu Marii.²²

Pozůstatkem scény Narození sv. Jana Křtitele v Pomezí by mohly být dvě sedící postavy a diagonálně situovaná draperie (snad fragment porodního lože nebo oděvu pololežící sv. Alžběty) v levé části obrazového pole. U obdobných středověkých vyobrazení je sv. Alžběta většinou sedící nebo pololežící a v její blízkosti se pohybují další asistující ženské postavy.²³ Velmi důležitá je v Pomezí mužská postava ve střední části obrazového pole s nápisovou deskou a s brkem v pravé ruce. S velkou pravděpodobností představuje velekněze Zachariáše, jenž, dočasně oněmělý, zapisuje na desku své rozhodnutí o jménu novorozeného syna: „Johannes est nomen eius.“ Poněkud složitější by ale v tomto kontextu byla interpretace navazující části scény s „křtitelnicí“ a souvisejícími

postavami. Tu by bylo možné interpretovat ve středověkém smyslu doslovně i alegoricky. V doslovné interpretaci by objekt v centru scény představoval nikoliv křtitelnicí, ale stylizovanou nádobu, v níž by byl sv. Jan Křtitel po narození omýván, přičemž by bylo nutné přijmout výše naznačenou hypotézu, že postavy po stranách

■ Poznámky

17 Machačko – Vojtěchovský (pozn. 11), s. 67.

18 Ibidem, s. 92.

19 Ibidem, s. 93.

20 K ikonografii sv. Jana Křtitele primárně viz: Engelbert Kirchenbaum (ed.), *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, Freiburg im Breisgau 1968–1976, sv. 8, s. 164–190.

21 Lukáš 1, 57–66: „Alžbětě se naplnil čas a přišla její hodina: narodil se jí syn. A když uslyšeli její sousedé a příbuzní, že jí Pán prokázal tak veliké milosrdenství, radovali se spolu s ní. Osmého dne se sešli k obřizce dítěte a chtěli mu dát jméno po otci Zachariáš. Jeho matka na to řekla: ‚Nikoli, bude se jmenovat Jan.‘ Řekli jí: ‚Nikdo z tvého příbuzenstva se tak nejmenuje!‘ Obrátili se na otce, jaké mu chce dát jméno. On požádal o tabulku a napsal na ni: ‚Jeho jméno je Jan.‘“

22 Martin Stluka, *Život Krista Pána*, Brno 2006, s. 28: „...když ten čas přišel, porodila sv. Alžběta syna svého, svatého Jana. Tu jest byla Matka božie a jako snažná služebnice nejprve to dítětko svými rukama pozdvihla i poвила a to svaté dítě, jakžto by rozumělo, vešdy Matce boží v uoči bez přestání hlediše. A jakžto praví jedna řečská kniha, když Matka božie toho dítětko, svata Jana Krstitele, svatie Alžbětě svými rukama podáváše, to dítětko vešdy na Matku boží se ohledáše. V nižto hodinu Matka Božie to vidící, přítulejíc se celováše. Ó přesčastné dítě, svatý Jane, ež si tak bohem darován, jež jsi boží Matku pěstůnku jměl. Potom osmý den podle Starého zákona svatý Jan jest obřezán, a tu jemu jest Johannes, točís Jan, jmě vzděno.“

23 Srovnej například nástěnnou malbu Narození sv. Jana Křtitele v kapli sv. Dominika kostela sv. Václava v Opavě ze 40. let 14. století – k tomu viz: Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, s. 135.

přidrží a v „nádobě“ omývají narozeného sv. Jana, jehož postava se ale nezachovala. Dobře známým příkladem takového výjevu Narození a Omývání sv. Jana Křtitele je všeobecně známý bronzový reliéf na jižních dveřích baptisteria u chrámu Panny Marie ve Florencii od A. Pisana z roku 1330 nebo z románského období iluminace v knize perikop ze St. Erentud v Salzburgu.²⁴

Alegorická interpretace obrazu by vycházela z významu řeckého slova baptisma – křest, slovesa ponořiti (baptizein, beptein) a jeho širšího významu ve smyslu smýti nebo omýti. V biblickém smyslu má slovo křest (baptisma) především tři významy: 1. židovské ceremoniální omývání, 2. v přeneseném slova smyslu utrpení, neštěstí, 3. křesťanský obřad připojení se k církvi, svátost znovuzrození.²⁵ V těchto souvislostech by „křtitelnice“ v Pomezí mohla v alegorickém smyslu evokovat proslulé méděné moře, tj. monumentální nádobu k rituálnímu omývání před Šalamounovým chrámem v Jeruzalémě. Do pomyslného, respektive alegorického vztahu s Kristem i se sv. Janem Křtitelem ji kladl mimo jiné i jeden z učitelů církve, sv. Beda Ctihodný (kolem 672–735), když napsal, že „...vhodně mělo toto umyvadlo, které předobrazilo křestní pramen, po obvodu třicet loket. To mělo vyjádřit, že Pánu bylo třicet let, když přišel k Jordánu a byl pokřtěn Janem (...) aby bylo naznačeno, že darem toho, který bez hříchu se nechal pokřtít, byl nám všem, kteří v něj věříme, věnován křest na odpuštění hříchu“. V tomto smyslu lze například vnímat vyobrazení Narození a Pojmenování sv. Jana na terakotovém reliéfu Benedetta da Maiano z londýnského Victoria and Albert Musea z doby kolem roku 1477.²⁷ Sv. Alžběta je zde v duchu textu Lukášova evangelia a zejména zmíněných *Meditationes* vyobrazena pololežící, obklopená množstvím asistujících osob. Sv. Jana Křtitele chová na klíně Panna Marie, vedle níž je přichystána nádoba k omýtí, připomínající více kamennou křtitelnicí než běžnou nádobu k omývání. Na druhé straně je zobrazen Zachariáš, zapisující jméno Jan na nápisovou pásku. Podobně může být interpretována nástěnná malba z doby kolem roku 1250 v kopuli baptisteria v Parmě.²⁸ Ta zobrazuje svatého Jana Křtitele jako nahé dítě se svatozáří ponořené až do pasu v nádobě-křtitelnici. Na obraze je patrné, že autor námětu chtěl Janovo prosté omýtí alegorizovat jako předznamenání jeho budoucí úlohy křtitele Páně. Obdobný obsah může tlumočit deskový obraz z doby kolem roku 1515 Narození a Pojmenování sv. Jana Křtitele od Bernarda van Orley z Metropolitního muzea v New Yorku²⁹ a řada dalších středověkých vyobrazení.

V těchto sémantických souvislostech a v intencích středověkého myšlení by obraz v Pome-

zí výrazně sumarizoval a alegorizoval příběh, který by, převeden do podoby kázání nebo vyprávění, sděloval, že sv. Jan byl po narození pojmenován a omýván a že jeho omýtí je současně omýtím rituálním, předznamenávajícím jeho úlohu při křtu Krista a předjímajícím křest jako křesťanskou svátost.

V Čechách není podobné středověké vyobrazení známo, snad s výjimkou nástěnné malby v Boleticích z první čtvrtiny 14. století, kde se v rámci christologického cyklu, v chronologicky odpovídajícím místě, nachází fragmentární scéna, na níž je podobně jako u výše uvedených výjevů vyobrazena skupina osob asistujících u „rituálního omývání“ dítěte se svatozáří (nejde o Krista).³⁰ V bližších zahraničních oblastech se rozsáhlý cyklus ze života sv. Jana Křtitele, provedený v nástěnné malbě z doby po roce 1280, zachoval v příčné lodi štyrského benediktinského klášterního kostela v Seckau. Bohužel ale právě obrazy následující po Narození a Pojmenování sv. Jana se nedochovaly.³¹

Po scéně „rituálního omývání“ následuje dále vpravo obraz Narození Páně v obvyklém ikonografickém pojetí. V centru scény jsou situovány jesle s dítětem – Ježíšem, po stranách stojí andělé, mezi jejichž křídly se setkávají hlavy býčka a osla. Vlevo dole byla pravděpodobně původně v diagonální poloze namalována pololežící Bohorodička. Z její postavy je ale zachován jenom fragment svrchního pláště. Vpravo od jeslí stojí další fragmentární postava, opírající se o hůl. Pravděpodobně se jedná o sv. Josefa.

Předěl mezi malbou Narození a následujícím obrazem vyplňuje východní okno apsidy, v jehož levé špaletě se zachoval fragment blíže neurčené postavy se svatozáří.

V následující ploše stěny mezi východním a jižním oknem apsidy se nacházejí pouze nepatrné fragmenty malířské výzdoby. Vlevo lze rozpoznat fragment stojící postavy a před ní lépe zřetelné torzo klečící postavy s rukama vztaženými dopředu a vzhůru, jako by ostentativně předávala nějaký předmět. Ještě dále vpravo se nacházejí zlomky barevné vrstvy, které by mohly být pozůstatkem nějaké architektury nebo architektonicky utvářeného trůnu. Podle chronologie vyprávění i zachovaných fragmentů malby se mohlo na tomto místě jednat o scénu Klanění tří králů.

Nástěnná malířská výzdoba pokračovala i vpravo od jižního románského okna. Nálezová situace je zde ale narušena opakovanými mladšími přestavbami okenního otvoru. Teprve na rohu vítězného oblouku apsidy se nachází další celistvěji zachovaný obraz. Vlevo je fragment architektury, vpravo vousatý muž s mečem držící v levé ruce utnutou lidskou hlavu. Dále vpravo, již za nárožím vítězného oblouku, stojí další postava, podle útlého tělesného profilu

7

Obr. 7. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, Narození Páně, kolem roku 1200, nebo druhá čtvrtina 13. století. Foto: Petr Pavelec, 2015.

■ Poznámky

24 Dostupné z: <http://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&lv=1&bandnummer=bsb00070697&pimage=00070697&suchbegriff=&l=de>, vyhledáno 1. 8. 2016.

25 K tomu viz např.: Adolf Novotný, *Biblický slovník*, Praha 1992, s. 358.

26 Citováno podle: Kateřina Kubínová, *Emauzský cyklus*, Praha 2012, s. 207.

27 Viz např.: *The Birth of St John the Baptist*. Dostupné z: <http://collections.vam.ac.uk/item/O89946/the-birth-of-st-john-relief-da-maiano-benedetto/>, vyhledáno 1. 8. 2016.

28 Ludovico Geymonat, *The Parma Baptistery and its pictorial program* (disertační práce), Princeton University, 2006. Dostupné z: http://www.academia.edu/2179985/The_Parma_Baptistery_and_its_pictorial_program, vyhledáno 9. 1. 2016.

29 *The Birth and Naming of Saint John the Baptist*. Dostupné z: <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/438467>, vyhledáno 9. 1. 2016.

30 Petr Pavelec, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Mikuláše v Boleticích*. Kolektiv autorů, *750 let Kájova*, Kájov 2013, s. 171–192. Jinak tuto scénu interpretují Jan Dienstbier – Ondřej Faktor, *Obrazky z pekla. Souvislosti několika vyobrazení Posledního soudu z počátku 14. století*, *Umění* LXIII, 2015, s. 434–457. K přesnějšímu ikonografickému určení dojde ale v Boleticích až po celkovém odkrytí a restaurování maleb, které dosud (2016) nebylo provedeno.

31 Elga Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien in der Steiermark*, Wien 2002, s. 580.

8

patrně žena, která z rukou vousatého muže přijímá utatou hlavu. S největší pravděpodobností se jedná o scénu Stětí sv. Jana Křtitele, jehož hlavu přijímá Herodiadina dcera Salome.

Z hlediska obsahu i formy dominuje celému prostoru presbytáře kompozice Krista ve Slávě – *Maestas Domini*, situovaná v konše apsidy. Kristus v mandorle spočívá na monumentálním trůnu, pravou ruku zdvihá v žehnajícím gestu, v levé drží knihu. Mandorlu obklopují čtyři cherubové a další dvě fragmentárně dochované andělské bytosti. Nejdále od mandorly, v těsné blízkosti okraje vítězného oblouku, byli patrně zobrazeni jako přímluvci vlevo sv. Jan Křtitel a vpravo Panna Marie ve smyslu ikonografického typu *Deesis*. Dochoval se ale pouze fragment postavy sv. Jana Křtitele, oděného do typické velbloudí kožešiny.

Na malby v konše navazuje výzdoba čela vítězného oblouku. Zde se ve fragmentárním stavu zachovala poprsí dvanácti světců, pravděpodobně apoštolů, situovaných ve čtvercových polích. Ve vrcholu vítězného oblouku je namalováno kruhové pole s obloučkovým lemem, v jehož středu byl patrně podle velmi špatně zřetelné siluety původně situován obraz beránka jako symbolu Krista.

Na jižní stěně presbytáře malby zatím nebyly v celku odkryty. Střední část stěny vyplňuje mladší kružbové okno, pravděpodobně z počátku 14. století. Nad ním vpravo je zčásti odkryta špaleta a záklenek původního románského okna. Vpravo i vlevo od románského okna probíhá

stejně jako na severní stěně střední dělicí pás s motivem meandru. Nad ním lze v rozšířené restaurátorské sondě pozorovat zatím blíže neurčený desén s motivem zvlněných linií. Mohlo by se jednat o stylizované vody Jordánu, které jsou obvykle v této podobě součástí zobrazení Křtu Páně. V partiích stěny pod meandrovým pásem lze v sondách vlevo od okna identifikovat zatím blíže neurčené tři postavy, respektive jejich horní partie včetně hlav. Vpravo od okna je ve stejné rovině odkryta scéna, v jejímž centru je vyobrazena schematizovaná architektura s věží se zdvojeným románským oknem, vlevo od ní se nachází blíže neurčená postava a vpravo stojí vousatý muž oděný do kožešinového oděvu. S největší pravděpodobností se jedná o sv. Jana Křtitele. Směrem níž je stejně jako na severní stěně namalován dekorativní lem s medailony vyplněnými původně patrně monstry, dnes již nezachovanými. Podle jediné identifikované postavy, představující patrně sv. Jana Křtitele, a podle zvlněného desénu, který by mohl být součástí obrazu Křtu Páně, lze předpokládat, že i na jižní stěně presbytáře byly původně zobrazeny některé scény ze života sv. Jana Křtitele. Jejich přesnější určení a vazby k již identifikovaným obrazům budou předmětem dalšího výzkumu po celkovém odkrytí maleb.

Relativně dobře je zřetelná malba v horních partiích stěny, v klenbě lunet nad vrcholem částečně odkrytého románského okna. V celé ploše lunety se prezentuje monumentálně koncipovaný obraz Bolestného Krista – *Imago pie-*

Obr. 8. *Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, Imago Pietatis, kolem roku 1200, nebo druhá čtvrtina 13. století. Foto: Petr Pavelec, 2015.*

tatis. V centru scény je polopostava Krista v rudém plášti s obnaženým trupem a rozpaženými rukama. Z ran na jeho rozevřených dlaních stékají prameny krve a i při fragmentárním stavu malby je viditelná otevřená rána v pravém boku. Po stranách Krista jsou tři andělé – jeden vlevo a dva vpravo – původně patrně prezentující nástroje Kristova umučení, jak je u tohoto obrazového typu obvyklé. Částečně lze pozorovat u anděla pohledově zprava, který drží kopí, u jehož špičky je viditelný kruh, který by mohl být fragmentem, respektive podkresbou trnové koruny.³² Úplně po stranách scény u náběhů klenební lunety a částečně také s přesahem na klenbu presbytáře byly patrně původně zobrazeny další osoby, z nichž jsou zřetelné pouhé fragmenty. Postavy jsou zobrazeny bez svatozáří, klečí nebo stojí, a pokud lze při fragmentárním stavu malby soudit, vztahují ruce ke Kristu v prosebném gestu. Mohlo by se jednat o donátory nebo osoby jinak zainteresované na provozu a duchovní správě kostela.

■ Poznámky

32 Velmi blízké vyobrazení *Imago pietatis* včetně andělů se zachovalo v klenbě kostela sv. Jana Křtitele v Janovicích nad Úhlavou (počátek 14. století). K tomu viz: Pešina (pozn. 14), obr. př. č. 26.

9

Obr. 9. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, celek malby v apsidě, kolem roku 1200, nebo 2. čtvrtina 13. století. Foto: Petr Pavelec, 2016.

Popsané malby jsou podle restaurátorských průzkumů provedeny na nejstarší omítkové vrstvě, na povrchu hlazené, se dvěma vápennými nátěry, technikou fresco-secco na vápenném nátěru.³³ První vápenný nátěr je okrovočervený, druhý bílookrový s viditelnými tahy štětce. Vlastní malba je provedena převážně v okrových nebo červeno-okrových tónech, pouze v dolních partiích oděvu Krista ve Slávě se zachovaly zbytky zelené barvy. Je pravděpodobné, že barevná škála maleb byla původně bohatší a do současnosti se s výjimkou fragmentů zmíněné zelené zachovaly pouze barvy, které nejlépe vzdorují času a nepříznivým klimatickým podmínkám, tj. okrové a červené železité přírodní pigmenty, respektive citované restaurátorské průzkumy jinou barevnost nezachytily.

Možnosti datace maleb na základě formální analýzy a komparace jsou omezené, zejména z důvodu jejich značné fragmentárnosti. Některé formální znaky jsou ale částečně zřetelné a umožňují alespoň omezenou interpretaci.

Ve svém celkovém rozvrhu a koncepci se malby v Pomezí zásadněji neliší od obdobných nepočetných památek české proveniencí, jako jsou například malby v kostele sv. Jakuba v Rovně (poslední čtvrtina 12. století), v kostele sv. Petra a Pavla v Albrechticích (třetí čtvrtina 12. století),³⁴ v kostele sv. Benedikta v Krnově-

-Kostelci (1225–1250)³⁵ nebo v kostele sv. Jana Křtitele v Dolních Chabrech (1230–1240).³⁶ Podobně je tomu s užitou ornamentikou, konkrétně s motivy stylizovaných palmetových listů, meandrů nebo specifického geometrického desénu v ploše špalety jižního okna presbytáře, který je například totožný s malbou ve špaletě jižního okna kostela v Albrechticích. V blízkých dolnorakouských lokalitách se s výjimkou maleb ve farním kostele ve Wieselburgu (první polovina 11. století) a v kaplích hradů Ottenstein (1170–1180) a Gossam (druhá čtvrtina 12. století)³⁷ románské malby nezachovaly, přičemž v uvedených lokalitách lze pozorovat pouze obecné formální afinity s malbami v Pomezí, nikoliv bližší slohovou příbuznost. V širším středoevropském prostoru se relativně početný fond románských maleb s obdobnou ornamentikou a blízkými formálními elementy zachoval v tyrolské oblasti, například v kapli hradu Hocheppan v lokalitě Etschtal (kolem roku 1210).³⁸ Důležitou složkou celkového rozvrhu maleb je situování některých výjevů do architektonizovaných rámců, které se v Pomezí omezují na stylizované věžovité stavby propojované vzájemně jednoduchými obloukovými arkádami. Téměř totožně je architektonizován obrazový prostor v iluminovaném rukopise českého původu *Cursus Sanctae Mariae* (kolem roku 1215)³⁹ a obdobné pojetí je patrné například také na vyobrazení Nebeského Jeruzaléma v rukopise *De civitate Dei* z pražské kapitulní knihovny (kolem roku 1200).⁴⁰

Pokud jde o užití figurální typy a skladbu jejich draperií, lze i v tomto ohledu spatřovat určité analogie mezi malbami v Pomezí s výše uvedenými rukopisy, i když miniaturizace postav v rukopisech přináší určitou míru zjednodušení a specifické stylizace jak v celku postav, tak v detailech draperií, jež je malbám v Pomezí vzdalují. Například ale postava Boha Otce v mandorle uprostřed Nebeského Jeruzaléma v již zmíněném manuskriptu *De civitate Dei* se v základním figurálním typu, tělesných proporcích, v rozvrhu draperií a v detailech hlavy i tváře včetně zašpičatělého knírku ve všem podstatném shoduje s Pantokrátorem v konši kostela v Pomezí. Detailní řešení draperií není

■ Poznámky

33 Machačko – Vojtěchovský (pozn. 11), s. 1.

34 Jiří Mašín, *Románská nástěnná malba v Čechách a na Moravě*, Praha 1954, s. 29, 33.

35 Zuzana Všecková, *Nástěnné malby*, in: Dalibor Prix (ed.), *Kostel sv. Benedikta v Krnově – Kostelci*, Ostrava 2009, s. 190–256.

36 Jan Royt, *Nástěnné malby v kostele sv. Jana Křtitele v Dolních Chabrech*. Dostupné z: <http://www.osop-chabry.cz/kostel-malby.php>, vyhledáno: 9. 1. 2016.

37 Lanc (pozn. 15), s. 21.

38 Helmut Stampfer – Thomas Steppan, *Die romanische Wandmalerei in Tirol*, Regensburg 2008, s. 218 n.

39 Jiří Mašín, *Románské malířství*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, Praha 1984, s. 116.

40 Ibidem, s. 113.

10

11

Obr. 10. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, detail medailonu s kentaurem na severní stěně presbytáře, kolem roku 1200, nebo 2. čtvrtina 13. století. Foto: Petr Pavelec, 2016.

Obr. 11. Pomezí, kostel sv. Jana Křtitele, detail medailonu s monstrem na severní stěně presbytáře, kolem roku 1200, nebo 2. čtvrtina 13. století. Foto: Petr Pavelec, 2016.

u většiny postav v Pomezí dobře zřetelné, v některých případech je ale situace relativně přehledná. Konkrétně například u postavy anděla a sv. Josefa (?) u výjevu Narození Páně nebo u postavy se svatozáří v levé špaletě východního okna apsidy, dále u dvou figur z obrazů Pojmenování (?) a Rituální omývání sv. Jana Křtitele (?) a především u dolních částí tuniky Pantokratora. Ve všech těchto případech lze pozorovat, že autor či autoři maleb roucha výrazně lineárně stylizovali a schematizovali. Podobná schematizace, stylizace až ornamentalizace draperií je u románské malby běžná, má ale svá lokální stylová specifika. V tomto ohledu nemají malby v Pomezí bližší analogie v zachovaném fondu českého, moravskoslezského ani blízkého dolnorakouského nástěnného malířství. Určité stylové afinity lze ale najít v oblasti Tyrol. Jedná se například o již zmíněné malby v kapli hradu Hocheppan, v klášterním kostele sv. Jana Křtitele v Müstairu nebo v kostele Maria Trost in Untermais v Meranu (vše z počátku 13. století).⁴¹ V případě knižních iluminací je v tomto ohledu nutné zmínit ilustrace Olomouckého horologia (1136) a rukopisu De civitate Dei (druhá čtvrtina 12. století) od známého iluminátora Hildeberta, jehož způsob linearizace a stylizace draperií je malbám v Pomezí z formálního hlediska velmi blízký.⁴²

Výše uvedené komparace, které by bylo možné kvantitativně ještě rozšířit, se pohybují v relativně širokém časovém pásmu. To je ale stav obecně charakteristický pro románské malířství, jehož formální a výrazové struktury vycházejí v mnoha ohledech z nadčasových byzantských vzorů a vykazují specifickou stálost,

ztěžující přesnější časová určení na základě formální analýzy a komparace. Při snaze o dataci maleb v Pomezí by proto bylo žádoucí využít ve větší míře stavebně- nebo obecně historická zjištění. Ani ta ale neposkytují pevnější záchytné body, neboť stavba kostela neobsahuje žádné přesnější datovatelné architektonické prvky a ze zachovaných písemných pramenů lze pouze dedukovat, že v roce 1188 kostel s největší pravděpodobností ještě nestál a v roce 1232 je již jeho existence potvrzena.⁴³ Pomocným vodítkem by mohla být skutečnost, že nejstarší malířská vrstva je provedena na druhém vápenném nátěru, tj. patrně až s určitým časovým odstupem po stavebním dokončení a omítnutí kostela. Pokud by se tedy vycházelo z předpokladu, že v roce 1232 byl již kostel v Pomezí postaven, a vzaly by se v úvahu výše uvedené formální komparace, bylo by možné nejstarší vrstvu nástěnných maleb v kostele sv. Jana Křtitele v Pomezí pod Landštejnem datovat přibližně do období druhé čtvrtiny 13. století. Vzhledem k výše zmíněnému časovému rozptylu komparací a stylově neurčitě morfologii architektonických prvků kostela však nelze vyloučit ani dataci starší, tj. do doby před rokem 1200 nebo kolem něho, kdy sice chybí písemné prameny k lokalitě, existenci kostela ale nelze vyloučit a formální charakteristiky maleb této dataci neprotiřečí.

V uvažované době bylo území v okolí dnešního hradu Landštejna, respektive pomezí Čech, Moravy a Rakouska, předmětem výraznějších kolonizačních aktivit, při nichž se střetávaly zájmy českého panovníka a rakouských velmožů. Spory o území v této lokalitě musel řešit na říšském sněmu v Chebu v roce 1179 císař Fridrich I. Barbarossa. Jeho rozhodnutím byla tehdy stanovena hraniční linie mezi Rakousy a Čechami. Tím se na určitou dobu lokalita Pomezí, tehdy zahrnovaná pod název Landštejn,⁴⁴ ocitla na území Rakouska a církevně podléhala biskupství v Pasově. Dnešní Pomezí bylo tehdy pravděpodobně rozvíjející se opevněnou tržní osadou

s kostelem a vrchnostenským sídlem, sousedící s hradem Landštejnem. Majitelem osady byl patrně rod rakouských Zöbingů, který byl v kolonizačním úsilí v této oblasti mimořádně aktivní. V roce 1188 vydal pasovský biskup Theobald listinu, jíž udělil Wichardovi I. ze Zöbingu patronátní právo ke kostelům na jím ovládaných územích, mezi nimiž byl také kostel v nedaleké Nové Bystřici. Lokalita Landštejn ale v listině chybí, což znamená, že kostel v Pomezí ještě nestál, nebo jej vlastnil někdo jiný. V roce 1232 zemřel poslední mužský člen rodu Zöbingů. Následně došlo ke změnám vlastnických a patronátních práv a v těchto souvislostech jsou k roku 1232 jmenovány v urbáři pasovského biskupství lokality s platbou desátků. Je mezi nimi poprvé zmíněn i farní kostel v Landštejně, tedy jistě kostel sv. Jana Křtitele v dnešním Pomezí. Podle dalších indicií podložených písemnými prameny lze předpokládat, že Zöbingové udržovali těsné kontakty s johanitskou komendou v nedalekém rakouském Mailbergu a že tamější johanité drželi majetky a vykonávali duchovní správu na Novobystřicku, podle písemných pramenů například také v nedalekém kostele sv. Jana Křtitele v obci Mnich. To by mohlo osvětlovat původ patronacie kostela v Pomezí i volbu podstatné části tematiky maleb. Sv. Jan Křtitel byl totiž patronem řádu a velký počet řádových kostelů včetně klášterního kostela v Mailbergu byl zasvěcen právě tomuto světcí.

■ Poznámky

⁴¹ Stampfer – Steppan (pozn. 38), s. 199 n. a 214 n.

⁴² Jan Bystřický – Stanislav Červenka, *Olomoucké horologium*. Olomouc – Praha 2011, s. 119–137; Mašín (pozn. 39), s. 110–111.

⁴³ Jirásko (pozn. 2), s. 5–25; Bricháček – Muk (pozn. 2), s. 63.

⁴⁴ Český název Pomezí je novodobého původu, lokalita byla od 16. do 19. století v písemných pramenech nazývána Markl (z německého Mark – hranice) a ve starších pramenech Landštejn.